

Nowak, Bronisław

"Magyarország Történeti kronológiája Kezdetktől 1970-ig. [Chronologia historyczna Węgier od początku do roku 1970.]", red. gł. Kálmán Benda ; tomy 1-4 pod red. László Solymosi, Katalin Péter, Éva Somogyi, Ferenc Glatz, Budapest 1981-1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/2, 395-397

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

umieszczone zostały fragmenty dotyczące Afryki oraz licznych opracowań i komentarzy poświęconych tym tekstom. Warto tu szczególnie wspomnieć o zbiorach. Są to: pięciotomowe (w 16 woluminach) dzieło Y. Kamala, „Monumenta cartographica Africae et Aegypti”, (Kair 1926—1951), a z nowszych wydań „Arabskie źródła VII—X i X—XII wieków po etnografii i historii Afryki południowej Sahary”, wydane przez L. Kubbelę i W. Matwiejewę (t. I—II Moskwa 1960 i 1965) oraz J. Cuoq, „Recueil des sources arabes concernant l'Afrique Occidentale du VIIIe au XVIe siècle” (Paris 1975). Na tle tych wydań rozpatrywać trzeba przydatność omawianego tu tomu. Arabski oryginał źródła przy tłumaczeniu podają „Monumenta” i wydanie radzieckie. Większość historyków Afryki Zachodniej korzysta wprawdzie z tłumaczeń, jednakże i dla nich tekst arabski jest przydatny, umożliwia bowiem skonsultowanie odpowiednich fragmentów z orientalistami. W prezentowanym wydawnictwie ograniczono się do tłumaczeń tekstów arabskich, bardzo rozbudowano natomiast część krytyczną. Jest to wstęp, w którym określone zostały zasady przyjęte przez wydawców; wstępne informacje o każdym autorze, obejmujące także dane bibliograficzne o poprzednich wydaniach i komentarzach; bardzo drobiazgowo i obszerne przypisy, podające między innymi warianty tłumaczenia i interpretację dokonaną przez różnych badaczy; bibliografia oraz liczne indeksy — geograficzny, plemion, dynastii, osób, dzieł, rzeczowy i indeks zbiorczy łączący poprzednie.

Źródła umieszczono chronologicznie, z tym że autorzy przyjęli słuszną moim zdaniem zasadę, wedle której na przykład tekst Wahb ben Munabbih (przed 728 r.) znany tylko z cytatów w dziele Ibn Kutayby (ok. 880 r.) umieszczony jest pod tym drugim imieniem i datą. Nie mamy bowiem pewności jak dokładnie jeden autor cytował drugiego. Oczywiście duże znaczenie ma fakt istnienia tekstu wcześniejszego, co też jest odpowiednio uwypuklone w komentarzach i notach. Autorzy zdołali ponadto uzupełnić znany już zestaw źródeł o kilka drobnych tekstów, szczególnie z końca XV i początku XVI w. Pominęli natomiast teksty steli nagrobnych z Gao (które przytoczył Cuoq) oraz tak zwane rady al-Meghilego dla władców Songhaju i dokumenty (*mahramy*) z Bornu, gdyż w serii „Fontes Historiae Africanae” przygotowywane jest ich osobne wydanie. W rezultacie otrzymaliśmy przydatne dzieło, ułatwiające dostęp do źródeł (które jednak w większości są już znane), zawierające przegląd najnowszych badań w dziedzinie krytyki i interpretacji tych tekstów.

M. T.

Magyarország Történeti kronológiája Kezdetektől 1970—ig. [Chronologia historyczna Węgier od początku do roku 1970]. Red. główny Kálmán Benda. Tom I: *Od początku do 1526 r.*, pod red. László Solymosi, Akadémiai Kiadó, Budapest 1981, s. 350; Tom II: *1526—1848*, pod red. Katalin Péter, Éva Somogyi, Akadémiai Kiadó, Budapest 1982, s. 351—626; Tom III: *1848—1944*, pod red. Éva Somogyi, Ferenc Glatz, Akadémiai Kiadó, Budapest 1982, s. 677—1012; Tom IV: *1945—1970*, pod red. Ferenc Glatz, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982, s. 1013—1258.

Od dawna już odczuwano w historiografii węgierskiej brak solidnej i szczegółowej chronologii dziejów swego kraju. Planu stworzenia koncepcji takiej pracy podjął się Instytut Historyczny Węgierskiej Akademii Nauk. Pierwsze konkretne efekty osiągnięto już w r. 1975. Teoretyczne zasady dla mającej powstać chronologii dziejów Węgier wytyczyła rozprawa Kálmána Bendy — redaktora głównego prezentowanego dzieła.

Zbieranie materiału rozpoczęto w roku 1976, w dwa lata później był gotowy rękopis całej chronologii. Autorami i redaktorami poszczególnych części i tomów są przedstawiciele młodej generacji historyków węgierskich. Ich starsi i bardziej doświadczeni koledzy mają jednak także swój niemały udział w ostatecznym kształceniu tej cennej pracy. Pełnili bowiem odpowiedzialne role recenzentów i konsultantów. „Chronologia historyczna Węgier” jest więc w ten sposób wspólnym niejako dziełem powojennych pokoleń historyków węgierskich i odbija aktualny stan wiedzy i historycznej świadomości Węgrów.

Bazę materiałową dla faktów, wydarzeń i zjawisk wspomnianych w „Chronologii” stanowiły przede wszystkim istniejące opracowania naukowe oraz źródła drukowane. Często jednak zdarzało się, że autorzy poszczególnych haseł byli zmuszani do przeprowadzania samodzielnych badań źródłowych aby uściślić daty funkcjonujące w historiografii bądź wręcz by ustalić daty i fakty nowe lub też poprawić błędne ustalenia swoich poprzedników. Pod tym wszakże względem nie udało się redaktorom odpowiedzialnym za wszystkie tomy doprowadzić do jednolitości. Mimo starań wielu autorów chronologia zawiera dość liczne braki i luki, niektóre okresy są opracowane lepiej, staranniej, inne wyraźnie gorzej. Nie wszyscy autorzy mogli też w każdym wątpliwym wypadku przeprowadzać samodzielnie badania źródłowe. „Chronologia” ukazuje więc znakomicie blaski i cienie historiografii węgierskiej, ukazuje okresy lepiej i gorzej zbadane.

Wydawcy przyjęli generalnie zasadę uwzględniania w „Chronologii” faktów i wydarzeń mających miejsce na terenie Węgier. Od zasady tej jest kilka wyjątków. I tak np. okres w dziejach Węgrów sprzed stworzenia państwa nad Dunajem obejmuje z jednej strony obszary Azji skąd wyruszyli Węgrzy na zachód, uwzględnia fakty mające miejsce na trasie ich wędrówki, z drugiej obejmuje także wydarzenia dziejące się równoległe na terenie późniejszych historycznych Węgier. Specjalnie potraktowano także Chorwację. Z jej skomplikowanych dziejów wybrano do „Chronologii” tylko te fakty, które są bezpośrednio związane z historią Węgier. W okresie rozbicia Węgier na kilka odrębnych państw „Chronologia” uwzględnia zawsze dzieje każdego z nich.

Prezentowana praca ukazuje także życie emigracji politycznej oraz losy Węgrów mieszkających poza ojczyzną. Dla ułatwienia czytelnikowi śledzenia losów własnego kraju i narodu na tle dziejów świata autorzy umieścili w „Chronologii” najważniejsze wydarzenia z historii powszechnej. Dzięki tym zabiegom możemy znaleźć w tej pracy wiele materiałów dotyczących stosunków polsko-węgierskich.

Zawartość „Chronologii historycznej Węgier” nie sprowadza się wyłącznie do faktów z zakresu historii politycznej, czy wojskowej. Autorzy dość szeroko prezentują te przejawy życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego, które można było związać z określonym miejscem na osi czasu. Wydarzenia i procesy trwające dłużej mają w „Chronologii” podany nie tylko swój początek i koniec lecz także i przebieg.

Hasła napisane są w sposób beznamiętny i rzeczowy. Ich autorzy unikają dyskusji a przede wszystkim wartościowania zjawisk. W sytuacjach problematycznych autorzy decydowali o przyporządkowaniu danych wydarzeń określonym datom. W ostatecznym tekście „Chronologii” czytelnik nie znajdzie już śladów owych wahań.

To ogromne czterotomowe dzieło zawiera także mapy zmieniających się w toku dziejów obszarów Węgier. W tekście pracy stosowane jest nazewnictwo historyczne, współczesne nazwy oficjalne znajdzie czytelnik w indeksie. Dzieło zamykają: 1. Spis zwierzchników państwa węgierskiego (królów, regentów, prezydentów, przewodniczących Rady Państwa); 2. Lista książąt siedmiogrodzkich; 3. Lista palatynów

4. Lista wojewodów siedmiogrodzkich; 5. Spis *comites i iudices curiae*; 6. Lista gubernatorów siedmiogrodzkich; 7. Lista premierów; 8. Wykaz arcybiskupów ostrzyhomskich. Po nich następują indeksy osobowe i geograficzne.

„Chronologia historyczna Węgier” ze względu na swą wartość naukową zasługuje niewątpliwie na szczegółową i wnikliwą recenzję. Informując tu wyłącznie o jej ukazaniu się w całości nie sposób jednak powstrzymać się przed wyrażeniem opinii, że będzie ona służyła nie tylko historykom węgierskim.

B. N.

Witold Maisel, *Archeologia prawna Polski*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa—Poznań 1982, s. 364.

Termin archeologia prawna w Polsce dopiero teraz toruje sobie drogę do słownika historyka. Po raz pierwszy wykłady z tego przedmiotu wprowadzono obecnie na Uniwersytecie w Poznaniu. Stąd też praca Maisla wydaje się być nie tylko interesująca w zamierzeniu, ale i bardzo potrzebna. Autor pokusił się o systematyczny wykład historii obiektów i przedmiotów, które „spełniały w przyszłości funkcje usługowe o zakresie stanowienia i realizowania norm prawnych w dziedzinie ustawodawstwa, wykonawstwa i sądownictwa” (s. 15). Ze względu na pionierski charakter swych badań autor poprzedził pracę częścią ogólną, definiując w niej dyscyplinę, określając przedmiot i rodzaje badań, ich zakres rzeczowy, metodologię, ustalił postulaty badawcze. Definicji zabytku archeologiczno-prawnego podanej przez autora odpowiada wiele przedmiotów będących tematem badań szczegółowych różnych nauk pomocniczych historii jak np. numizmatyka, sfragistyka czy heraldyka. Przedmioty te i obiekty zdecydował się autor wyłączyć z badań prezentowanych w pracy. Jej zakres chronologiczny obejmuje okres od powstania państwowości, który to moment ustalony został orientacyjnie na rok 966 do roku 1952, kiedy to nowa konstytucja zlikwidowała „poprzedni reżim ustrojowo-prawny” (s. 17). Trudny do ustalenia był zasięg terytorialny pracy. Autor ostatecznie badaniami objął te tereny, które przed rozbiorami nazywano Koroną, Ukrainą i tereny byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego. Rozważania szczegółowe podzielono na dwie części. Pierwsza z nich obejmuje obiekty usługowe w stosunku do funkcji stanowienia i realizowania norm prawnych. Znajdują się tu informacje dotyczące budynków i miejsc związanych z funkcjonowaniem prawa oraz opisy narzędzi i sprzętów. W części drugiej omówione zostały obiekty i formy rytuału prawnego, które symbolizują pojęcia, instytucje i stosunki prawne lub towarzyszą czynnościom prawnym. Omówiono tu insygnia i odznaki urzędowe, mundury służbowe, symbole prawa itp. Tak więc Maisel postawił przed sobą wyjątkowo ambitne zadanie starając się przedstawić całość zagadnień związanych z archeologią prawną w najszerszym kontekście chronologicznym i geograficznym. Przedsięwzięcie to przy bardzo skromnym poziomie badań o charakterze monograficznym niosło ze sobą wiele niebezpieczeństw i wymagało ogromnej erudycji źródłowej. Oprócz samych zachowanych zabytków, skatalogowanych przez autora dzięki ankiecie rozesłanej do wszystkich muzeów polskich, autor wykorzystał także wyobrażenia plastyczne, wszystkie rodzaje źródeł pisanych oraz przekazy toponomastyczne. W trakcie systematycznej lektury pracy trudno jednak oprzeć się wrażeniu, iż autor nie operuje równie swobodnie materiałem źródłowym z terenu całej Polski i dla całego omawianego okresu. Autor zastrzega się już we wstępie, iż materiał źródłowy dla terenów Wielkopolski jest mu lepiej znany i wysuwa słuszną sugestię, iż opanowanie zasobów archiwalnych dla całego kraju jest dla jednego badacza rzeczą niemożliwą. Wydaje